

Mr Miroslav MARKOVIĆ, dipl. el. inž

DISKUSIJA

Svjetska komisija za brane (čiji je jedan od suosnivača Svjetska banka) dala je kroz svoj Izvještaj sagledavanje postojećih brana u svijetu, kao i strategijske prioritete za razvoj vodnih i energetske resursa, zajedno sa kriterijumima i uputstvima za primjenu tih prioriteta. Očigledno je da sve finansijske institucije u svijetu primjenjuju ova uputstva i preporuke kod davanja finansijskih sredstava i praćenja realizacije projekata sa branama.

Ove preporuke i uputstva su dosta detaljna i obavezivajuća, a uključuju veliki broj aktivnosti koje je neophodno uraditi tokom planiranja, projektovanja i eksploatacije takvih objekata. Neke od takvih aktivnosti su da treba ugroženom stanovništvu obezbijediti bolje uslove života i rada na novim lokacijama, obezbijediti zaštitu rijetkih vrsta biljaka i životinja i njihovih staništa, obezbijediti tzv. „riblje staze”, na posebni „stand by” račun izdvojiti sredstva za uklanjanje brana i dovođenje u prethodno stanje, itd..

Sasvim sigurno će primjena ovih uputstava i preporuka stvoriti dodatni investicioni trošak u odnosu na dosadašnji način izračunavanja potrebnih investicionih sredstava, međutim, sa druge strane, hidroelektrane sa branama i akumulacijama ostvaruju veće koristi ako se pravilno vrednuje njihova uloga na tržištu električne energije.

Privatni investitori drugačije sagledavaju hidroenergetske projekte od javnog sektora i od načina na koji su ovi projekti bili realizovani od strane javnog sektora. Oni posebno ističu svoje ključne prioritete investiranja u energetske sektor:

– dovoljan novčani tok u sektoru i, s tim u vezi, tzv. „spremnost za plaćanje (*willing-to-pay*)” potrošača, odnosno koji je to nivo cijena koje je potrošač spreman da plati;

- odgovornost vlade za zahtjeve, molbe i vremenske okvire potencijalnih privatnih investitora;
- kontrola investitora nad svojom investicijom;
- regulatorna nezavisnost oslobođena uticaja vlade;
- sposobnost kreditnog povećanja i/ili garancije rizika itd.

Privatni investitori više ne primjenjuju dosada uobičajenu cost-benefit analizu i analizu osjetljivosti, već sveobuhvatnu analizu rizika trudeći se da odgovore na prisutno pitanje bankara: „Sa kojim procentom vjerovatnoće će novčani tok sa projekta obezbjeđivati u svakoj godini vraćanja kredita pokrivenost anuiteta od npr. 1,25 i kamata od npr. 1,3?“. U tom cilju su u svijetu razvijeni veoma korisni softverski programi, kao što je „InfRisk“ Svjetske banke, a koje finansijske institucije koriste za pravilno vrednovanje svojih ulaganja u projekte skopčane sa rizikom.

Zbog takvog stava međunarodnih investitora vlade moraju pristupiti sa mnogo više pažnje i odgovornosti sagledavanju i realizaciji takvih projekata. Ovi projekti su neophodni za razvoj, ali nijesu nimalo jeftini i treba ih pažljivo isplanirati i iskoordinirati. Svjetska komisija za brane u svojim uputstvima izričito zahtijeva da sve ekonomske, finansijske, tehničke, tehnološke, ekološke i druge analize i studije opravdanosti (ili izvodljivosti) moraju biti javno prezentirane i dobijena opšta saglasnost (a posebno ugroženog stanovništva) za njih prije stavljanja tih projekata na međunarodni tender. Posebno se moraju obraditi rizici projekta, naročito u slučaju hidroenergetskih projekata, jer tu vlada ima značajnu ulogu, posebno u stvaranju stabilnog makroekonomskog okruženja i davanju potrebnih garancija i osiguranja. Međutim, privatni sektor je sada (nakon jugoazijske krize iz 1997. godine) veoma obazriv po pitanju garancija i osiguranja i traži od vlade uplatu tih osiguranja i garancija. To nije nimalo lako, jer je primjer HE Nam Theun 2 u Laosu (brana 50 m visine, 681 MW) veoma ilustrativan. Ovaj projekat je imao inicijalne troškove 800 miliona US\$, a nakon 1997. godine i jugoazijske krize 1,2 milijarde US\$, dok je svu energiju otkupljivao tajlandski EGAT. Vrijednost garancija za ovaj projekat je iznosila 400 miliona US\$ (više od godišnjeg nacionalnog budžeta Laosa (!) koji iznosi 341,5 miliona US\$), s tim da bi Svjetska banka mogla da obezbijedi 50% ovog iznosa kao svoj zajam, dok bi drugu polovinu vlada Laosa trebala da pozajmi kao komercijalni zajam sa pretpostavljenom kamatnom stopom reda 20% na godišnjem nivou. Novo sagledavanje ovoga projekta u takvim uslovima nije bilo nimalo optimističko, dok su se pojavile i nove nedoumice i problemi. Čak se postavlja pitanje ko će garantovati da će narod i vlada La-

osa i stvarno imati koristi od HE Nam Theun 2 kako je obećano u početku, jer se očekuje porast vrijednosti investicije, odlaganje pretpostavljenog puštanja u pogon, erozija je dvadeset puta veća nego što je najgori slučaj u studiji opravdanosti, a ako proizvodnja bude samo 20% manja od pretpostavljene, projekat će imati gubitak od 7 miliona US\$ u prvoj godini eksploatacije i 105 miliona US\$ tokom koncesije.

